

:: Etika tvarovania v architektonickej tvorbe Branislav Somora

Several years ago I collaborated on formulating the Ethical code of the Slovak chamber of architects. At that time, I did not think that this work on the ideological superstructure of the code, and dealing with the behaviour of architects would continue up until now, and lead to this elaboration of the subject called "The Ethics of shaping in architecture." The appearance of architectural work and its shape has as its essential category, become over the centuries extremely diverse and bordering on the edge of chaos. Today architects have almost unlimited freedom in shaping their works. Is the question justified if we want to know whether the shape of a work as an activity leading to its definite form falls into this category dependent on objective rational facts or dependent only on the author's irrational choice and application?

The habilitation work consists of two parts entitled "How to start" and "Why in that way" The work is looking for the deeper connections in the necessity of interpretation on the background of the abstract geometric shapes and the theoretical expression of the architect's many-sided activity.

I. Motivácia

Pred rokmi som spolupracoval na formulovaní *Etického poriadku Slovenskej komory architektov*, vtedy som netušil, že práca na ideovej nadstavbe kódexu správania sa architektov ma dnes zavedie ku konkrétnemu rozpracovaniu jednej kategórie – etiky tvarovania v architektúre.

Výraz architektonického diela a jeho tvar ako jeho podstatná kategória v poslednom storočí dostal nebyvalú znepokojivú rôznorodosť a rozmanitosť hraničiacu s chaosom.

„Žijeme v čase inflácie hodnôt, noriem, ideí, názvov, smerov a vkusu *ARCHITEKTONICKÉ EXTERNALITY* (J. Zavilová, A&U 2008). Architekti majú dnes prakticky neobmedzenú slobodu ako tvarovať svoje dielo. Je oprávnená otázka či tvar diela a tvarovanie ako činnosť vedúca k jeho definitívnej podobe je kategória závislá od objektívnych racionálnych skutočností, alebo je závislá iba od iracionálneho výberu a použitia autorom?

II. Súvislosti

Naša doba, doba moderny je založená na eufórii permanentného pokroku na základe humanistického osvietenstva, vedeckého technokratizmu a globalizmu.

V porovnaní s inými storočiami a aj tisícročiami dvadsiate storočie zažilo najbúrlivejší vývoj ľudstva a to po stránke kvantitatívnej, ale aj kvalitatívnej.

Na počiatku storočia bolo na zemi **1,7 miliardy ľudí a na konci vyše 6 miliárd.**

Rozvoj vedy a aplikácia jej výsledkov vo vynálezoch a ich výrobe zmenili život každej generácie k lepšiemu. Vývoj mal aj negatívne **dopady najmä na životné prostredie**. Rozvoj výroby a poľnohospodárstva a rast spotreby energií negatívne ovplyvnil celkový ekologický systém. Rýchly pokrok nezastavili ani dve svetové katastrofy, vo forme svetových vojen.

„Vo vede dnes sú už dobre známe paradigmy, ktorými fyzika a matematika obohatila v minulom storočí vedu a zároveň aj kultúru.

- Je to **teória relativity**, ktorá zavrášila a spojila zákony mechaniky,

priestoru a času a energie do konečnej teórie poriadku a

- druhá je **teória kvantovej fyziky**, teória chaosu, neurčitosti a náhod. Obe entity sú vzájomným prirodzeným protipólom a spolu tvoria harmóniu nášho sveta a života.

„Pri obhliadnutí sa do histórie zisťujeme, že vývoj ľudskej kultúry má určité všeobecné črty – univerzality. Jednotlivé etapy tohto vývoja sa javia ako náhodný produkt ľudskej inteligencie. Je prekvapujúce, že podobné črty vývoja nachádzame aj v anorganickej prírode, kde tieto etapy nie sú náhodným, ale vedecko-logickým výsledkom univerzálnych prírodných zákonov. To stimuluje myšlienku, že v našom svete fungujú určité univerzality, ktoré sú spoločné pre obe časti sveta – neživú aj živú.

Keď si všimneme kultúrny vývoj ľudstva zistíme, že na začiatku panoval úplný chaos – v hudbe nemelodické prejavy, chaotické nástenné maľby v jaskyniach, stavby podriadené lokálnym podmienkam. Vo vyššej úrovni vývoja ľudskej spoločnosti sa objavujú postupne stále organizovanejšie útvary – diela hudobné, literárne, dramatické, architektonické, ktoré sú kodifikované štýlmi“.

A napokon 20. storočie je v znamení rozpadu kánonu a zaznamenáva postupný návrat k chaosu.

Globálny vývoj vesmíru nie je trend od chaosu k poriadku ale opačne od poriadku k chaosu.

A ten je tak podobný kultúrnemu vývoju ľudstva.

„Fyzika a kultúra v čase globalizácie“ (www.vski.sk)

Architekti pri svojich dielach vždy využívali svoj cit, talent, aby svoje diela harmonicky včlenili do okolia. Dnes je výsledok práce architekta možný posúdiť aj na základe vedeckého porovnania fraktálovej dimenzie "vkladaného objektu" s fraktálovou dimenziou prostredia. Napríklad obrovské hmoty pyramíd v Gíze (ich fraktálová dimenzia 1) ladia s fraktálovou dimenziou rovinatého terénu 1. Fraktálová dimenzia pagodovitých členitých palácov (3) juhoázijských džunglí ladi s fraktálovou dimenziou džungle. (3)

Na všetky zmeny a podnety pokroku reagovala aj architektúra:

- zmenou materiálnej základne a technológie stavieb – prechodom z tehál a kameňa na železobetón, ocel, sklo, plasty,
- zavedením technického vybavenia budov – centrálného vykurovania, chladenia, nútenej výmeny vzduchu, požiarneho zabezpečenia, elektrifikácie,
- zavedením novej formy dopravy – výťahov, eskalátorov, travelátorov, motoriek, bicyklov, áut, autobusov, trolejbusov, lietadiel, helikoptér, rakiet, vznášadiel, ponoriek,
- zavedením novej medziludskej komunikácie – telegrafu, telefónu, rozhlasu, televízie, telefaxu, internetu, webu...,
- zavedením počítačov a robotov do všetkých oblastí ľudskej činnosti.

III. Tvar v architektúre, etika, morálka

III. a Tvar, forma, podoba, výzor, vzhľad, silueta, tvár...

sémanticky identické a podobné výrazy. Ich početnosť dáva tušiť, že táto kategória je pre život človeka a celú živú prírodu bytostne dôležitá a významná.

„**Tvar**, môže byť všeobecné priestorové rozloženie hmoty, (častíc, telies, budov bez ohľadu na podstatu materiálu), z ktorého je vytvorená podoba, forma, výzor, vonkajší vzhľad. (Wikipedia – všeobecne)

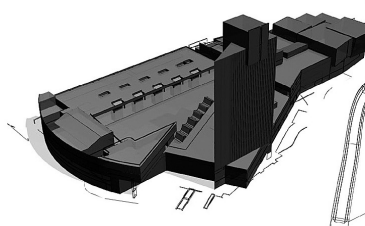
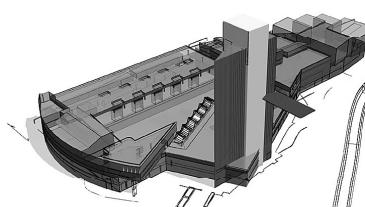
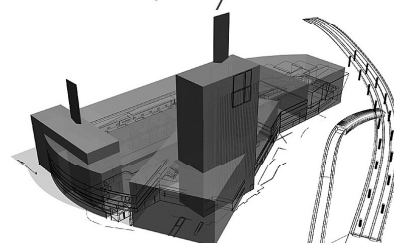
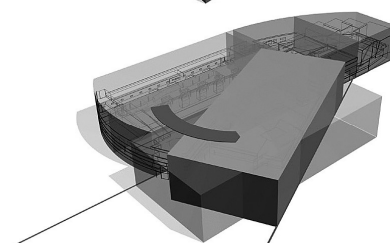
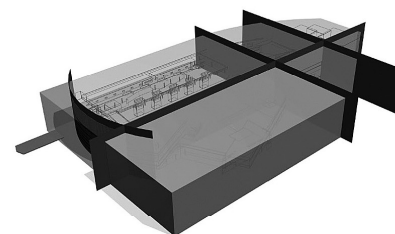
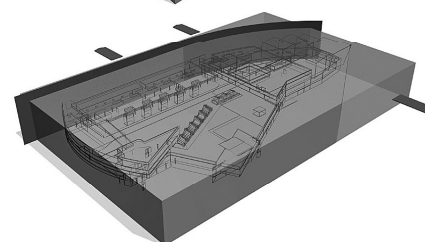
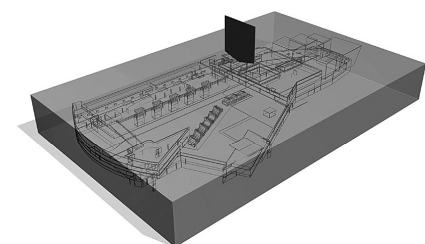
„**Tvar**, alebo aj v niektorých kontextoch aj forma je abstrakcia od hmotnej podstaty telesa – opak látky. (Wikipedia – filozofia)

EUROPA CENTER Banská Bystrica – vstup z juhozápadu
autori: M. Šovčík, B. Somora, P. Záriš, J. Kalus, 2006

EUROPA CENTER Banská Bystrica – pohľad na hospodársky trakt EC

Tvarový vývoj EUROPA CENTER v Banskej Bystrici

Tvar v architektúre je základnou kategóriou výrazu architektonického diela alebo jeho časti.

Tvar je základným znakom identity a individuality.

Tvar a všetky jeho vlastnosti vnímame, najmä, na základe optických vnemov. Ako doplnkové vnemy možno považovať, hmatové, sluchové a čuchové.

Podľa tvaru ľahko rozoznáme, či pozorovaný objekt je z riše neživej alebo živej prírody, či je to prírodný alebo umelý objekt, o aký druh ide, dokonca aj o aký subjekt sa jedná.

Na základe našich predchádzajúcich skúseností alebo vnemov porovná vame nový vnem s podobným starým zapamätaným vnemom a tak podľa podobnosti a odlišností zaradíme a identifikujeme skúmaný objekt.

III. b Tvarovanie

V architektúre je tvarovanie systematická činnosť – algoritmus krokov v rámci architektonickej tvorby, ktorá dá architektonickému dielu alebo jeho časti definitívnu podobu. Tvar objektu je výsledok vnuknutia, to je to kopnutie tvorivej múzy, kedy sa architektovi zjaví základná predstava výrazu diela. Predstava – idea sa vytvorí na základe súčtu predchádzajúcich racionálnych vedomostí, zážitkov, skúseností, vnemov, práce a štúdia problematiky a chaotickej tvorivej kombinatoriky mozgu autora. Tento produkt svojho intelektu architekt – autor prináša na trh. Aké jednoduché, však?

Aby sa architektova predstava – idea dala realizovať musí sa dať zobraziť. Tento postup sa deje na základe všeobecných vedeckých poznatkov v oblasti matematiky – deskriptívy od dôb od kedy architektúra existuje. Nie je tomu inak ani dnes. Túto niekedy dosť strastiplnú cestu

nám dnes uľahčujú počítače a iné podporné stroje.

Deskriptívna geometria nám nepomáha iba v zobrazovaní, ale matematici nám dali do vienka inšpiráciu s enormnými množstvami geometrických telies (dnes už ich poznáme asi 180), z ktorých je možné vykonštruovať takmer všetky tvary. Počítače sú schopné s nimi pracovať, upravovať aj programovo deformovať.

Dnes prakticky niet tvaru, ktorý by sa nedal technicky vykonštruovať a následne aj fyzicky zrealizovať.

III. c Vývoj tvarov

Architekti dostali a dostávajú permanentne veľké množstvo inšpirujúcich impulzov, s ktorými sa učia narábať – a po čase keď to už vedia, príde na rad ďalšia „inšpirujúca hračka“ a všetko sa začína odznova.

Architektúra objektov 20. storočia sa v porovnaní s predchádzajúci štýlmi silne dematerializuje, odľahčuje sa, stáva sa viac transparentnou s tendenciou **minimalizácie spotreby energie**, či už pri výrobe stavebných materiálov alebo úsporou prevádzkových nákladov.

Tak ako postupom času vidíme znižovanie ošatenia ľudí pri kúpaní na kúpaliskách, aj architektúra sa akosi postupom času „vylieka“ až po samú konštrukčnú podstatu. Obnažené konštrukcie začínajú hrať pri formovaní objektu primárnu úlohu. Nové technológie počítačov a spôsoby výpočtov umožňujú použiť väčšiu odvahu pri tvarovaní a vybočiť z dlhodobo používanej Euklidovskej geometrie.

Je zaujímavé, že **zmeny tvarov jednotlivých typologických druhov budov a objektov** ľudia časom akceptovali. Jediným, a o to markantnejším omylom modernej architektúry 20. storočia sa zdá byť **programové zrušenie tradičnej blokovej mestskej štruktúry**, a tým aj zrušenie

EUROPA CENTER Banská Bystrica – pohľad na areál z juhozápadu

logiky hierarchie priestorov mesta. Amorfny, nečitateľny priestor moderného sídliska s priemyselne vyrábanymi typizovanými objektmi vo forme mestských sídlisk, ale aj v forme globálnej dediny absolútne zlyhal.

Možno konštatovať, že počas minulého storočia sa vyprofilovali v architektúre dva **tvorové princípy**:

Racionálny princíp na báze použitia Euklidovskej geometrie. Medzi protagonistov tohto smeru by som radil napríklad týchto: *Eiffel, Behrens, Gropius, Mies van der Rohe, Kahn, Nervi, Ungers, Pei., Karfik, Kramár, Milučký, Matušik, Marcinka, Vitek, Masný...*

Iracionálny princíp – sochársko-plastický – na báze použitia intuitívneho tvarového chaosu (*Mendelsohn Scharoun, Frey, Fuller, Cook, Gehry, Liebeshind, Hadid, Calatrava, Koolhaas, Kuzma*).

Kombinácia oboch princípov

Väčšina autorov pracovala s oboma princípmi paralelne, kde rozhodujúcim popudom výberu bol vzťah novotvaru k existujúcemu prostrediu alebo vzťahu časti novotvaru k celku. (*Le Corbusier, Wright, Costa, Niemaier, Tange, Meier, Kurokawa, Maki, Ando, Belluš, Svetko, Lacko, Kúsý st., Dedeček...*)

Architektonická tvorba je proces, kde na základe idey, vznikne jasne definované architektonické dielo. Proces architektonickej tvorby je voľba medzi možnosťami a limitmi. Architekt má svoje možnosti limitované:

- **etikou,**
- **právnymi a technickými predpismi** (zákony, vyhlášky, smernice, normy),
- **prostredím,**

- **klientom** – program výstavby, finančný limit a čas,
- **zhotoviteľom** – technologická schopnosť.

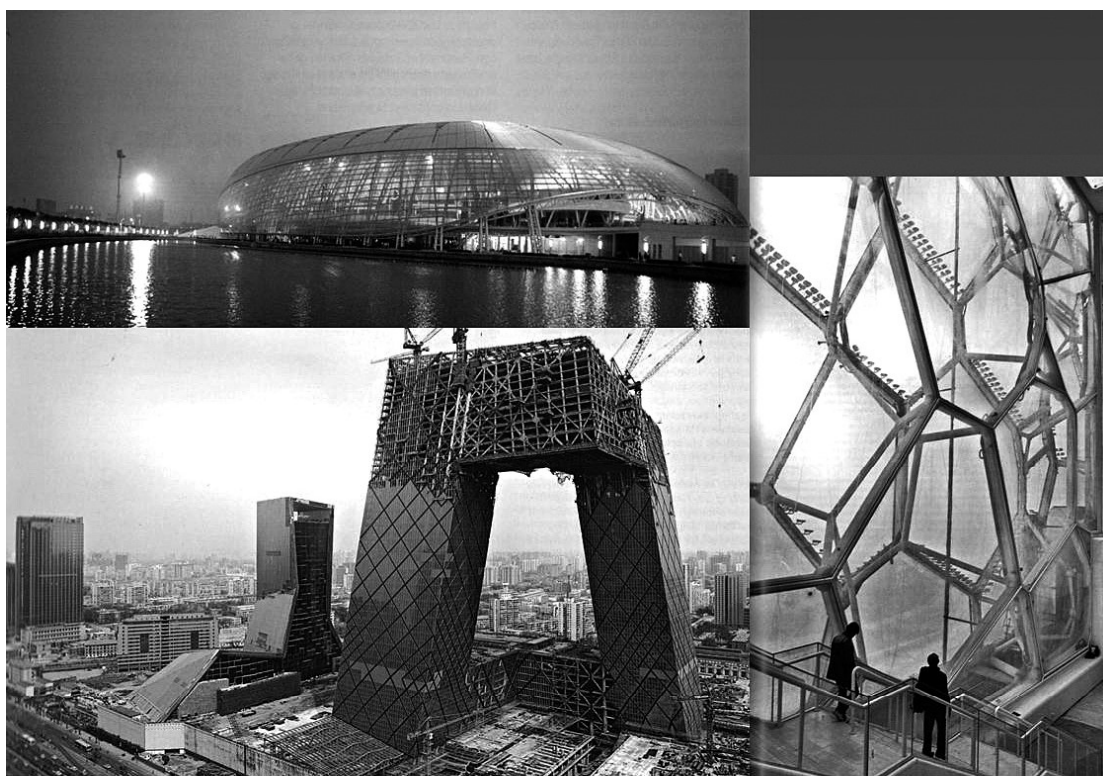
Napriek zdaniu, že limitov pre tvorbu je priveľa a priestor pre riešenie je primálny, nie je to tak. Existuje vždy nekonečne veľa architektonických riešení, ktoré budú tvarovo rôznorodé a zároveň budú plniť všetky požiadavky. Dokazujú to permanentné výsledky architektonických súťaží – súťaží návrhov alebo ateliérových prác na školách.

III. d Etika, morálka

Etika je filozofická disciplína, ktorá sa zaoberá ľudským správaním, skúma morálku, morálne konanie a jeho normy. Je to teoretické štúdium hodnôt a princípov, ktoré usmerňujú ľudské konanie tam, kde je možný výber. Je to súhrn pravidiel slušného správania sa jednotlivca alebo určitej sociálnej alebo profesijnej skupiny v danej spoločnosti. Úlohou morálky je stanoviť najvyššie dobro ako aj jednotlivé cnosti vedúce k tomuto dobru ako protiklad zla. (Wikipedia – všeobecne) Mravným kritériom našich činov je pocit páčenia – prijemnosti, či nepáčenia – neprijemnosti. (Wikipedia – Hume)

III. e Etika v architektúre

Čím voľnejšia a demokratickejšia spoločnosť je, tým silnejšie vzniká potreba spoločnosti presnejšie definovať správanie sa jednotlivca a jeho následnú zodpovednosť za prijaté rozhodnutie. Táto téza platí v architektúre obzvlášť, lebo architektúra je dominantnou súčasťou životného prostredia človeka. Architektúra má dlhodobý takmer nemenný životný cyklus a naprávať realizované chyby je takmer nemožné. V histórii architektúry existovalo mnoho zásad a limitov, ktoré vedome vymedzovali – práva a povinnosti architekta, ale aj jeho morálno-etické vlastnosti.

Príklady tvarovania súdobých architektonických solitérov:
Národné divadlo, Štátna televízia a Olympijský plavecký štadión v Pekingu, Čína

Ich zoznam za posledné obdobie uviedol prof. Ing. arch. R. Špaček, CSc. *Etický poriadok Slovenskej komory architektov* je súčasný platný kódex správania sa architekta smerom ku spoločnosti, klientom, kolegom a vlastnej stavovskej organizácii.

III. f Závislosť tvaru v architektúre

Pri prakticky neobmedzenej ponuke výberu a možností v architektonickej tvorbe je tvarovanie a jeho výsledok – tvar v architektúre kategóriou nezávislou, alebo závislou?

Keď je to kategória závislá, tak od čoho?

Tvar architektonického diela je závislý:

*od všeobecných podmienok spoločnosti,
od právnych a technických zákonov, vyhlášok a noriem, ...
od prostredia,
od funkcie,
od konštrukcie,
od hospodárnosti novotvaru,
od technológie zhmotnenia novotvaru.*

IV. Etické zásady pri tvarovaní architektonického diela

A. Všeobecné podmienky

1. Architekt musí rešpektovať etiku zásad. Ciele tvorby a tvarovania sú limitované architektonickými prostriedkami a možnosťami. Cieľ môže dosiahnuť iba morálnymi spôsobmi.
2. Architekt dbá, aby novotvarom vytvoril užívateľom predpoklady na dodržiavanie ľudských práv, s dôrazom na ľudskú slobodu a dôstojnosť a bezpečnosť.
Architekt dbá, aby jeho tvorivé počiny boli zviazané s humanitou ľudstva ako celku.
3. Architekt dbá, aby jeho diela neohrozili existenciu budúcich generácií.
4. Architekt dbá, aby jeho diela a ich tvary neobmedzovali práva iných.
5. Architekt dbá, aby jeho diela boli vytvorené s prezieravosťou do budúcnosti.
6. Architektonické dielo môže byť nahradené novotvarom, ak novotvar prinesie do existujúceho prostredia vyššiu kvalitu a harmóniu ako jeho predchodca.

B. Podmienky právne a technické

Architekt musí rešpektovať platné zákony, vyhlášky, smernice a normy.

C. Podmienky prostredia

1. Architekt musí akceptovať prírodné a umelé fenomény a danosti prostredia tak, aby sa navrhovaný novotvar stal prirodzenou harmonickou súčasťou existujúceho alebo plánovaného prostredia.
2. Architekt musí akceptovať v novotvare priestorovú a hmotovú hierarchiu a úlohu novotvaru, ktoré mu existujúce alebo plánované prostredie určuje.
3. Architekt musí akceptovať sociálne, politické, kultúrne fenomény prostredia tak, aby sa navrhovaný novotvar stal prirodzenou harmonickou súčasťou prostredia.

D. Podmienky plynúce z funkcie objektu

1. Architekt dbá, aby jeho diela a ich tvary prirodzene odzrkadľovali

funkčnú organizovanosť a kompozíciu vnútorných jednotiek novotvaru.

2. Architekt dbá, aby jeho diela a ich tvary prirodzene odzrkadľovali aj ideový význam novotvaru pre klienta.
3. Architekt dbá, aby novotvar bol navrhnutý v jednotnom estetickom názore, zohľadniac fakt, že dielo je vnímané zvonka aj zvnútra.

E. Podmienky plynúce z konštrukcie

Architekt vyberá konštrukciu novotvaru tak, aby umožňovala prirodzenú a racionálnu aplikáciu jeho tvarových predstáv diela ako celku.

F. Podmienky plynúce z hospodárnosti

Architekt dbá na hospodárnosť tvaru

G. Podmienky plynúce z realizovateľnosti

Architekt dbá, aby tvar jeho diela mohol byť realizovaný do hmotnej podoby racionálnymi a dostupnými technológiami.

V. Záver

Čo ma podnietilo uviesť si takúto tému ako habilitačnú prednášku?

Prednášam v prvom ročníku na Fakulte architektúry STU Základy architektonického navrhovania. Ku koncu semestra sa mi mnohí študenti zverujú, že sú zmätení mnohorakosťou názorov, s ktorými sa stretávajú na fakulte u rôznych pedagógov na rovnakú problematiku.

Pýtam sa, je to chyba, alebo prednosť? Myslím si, že je to prednosť a hovorím študentom, ste na škole, ktorej základ tvoria vedomosti o architektúre a architektonickej tvorbe postavené na základe výsledkov exaktných vied ako je matematika, fyzika, chémia. Architekti ich ovládajú preto, aby ich používali v tvorivom procese na vznik originálnych krásnych a funkčných diel.

Základ architektovej práce je remeslo, ktorého princípy sú po stáročia takmer nemenné a ktorého súčasťou je pridaná hodnota autorskej invenencie vo forme tvorivosti – hry náhod a programového chaosu – myslenia autora.

Tvorivá činnosť – to je demokratická voľba medzi možnosťami.

Čím volnejšia a demokratickejšia spoločnosť je, tým silnejšie vzniká potreba spoločnosti presnejšie definovať správanie sa jednotlivca a jeho následnú zodpovednosť za prijaté rozhodnutie!

habilitačná prednáška

autor je docent – pedagóg na ÚAOOB FA STU v Bratislave

LITERATÚRA

- Humanistický manifest* – International Academy of Humanism 2002.
Etika, morálka, tvar, Shape analysis, List of shapes... Wikipedia – heslá...
Metódy analýzy a výskumu – Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK Bratislava 2005.
Prínos kultúry pre trvalo udržateľný rozvoj – Závety Rady Európskej Únie o architektúre 09 2009.
Architektonická politika na Slovensku – SKA 2007.
Etický poriadok SKA – SKA 2007.
Etika architektúry – ERA 21 – 01 2007.
Konstrukce volného tvaru – M. Florian ERA 21 – 01 2008.
Způsoby navrhování – A. Gebrian ERA 21 – 01 2008.
Fyzika a kultura v čase globalizácie – www.uski.sk.
Architektonické externality – I. Zavilová – AaU 3, 4 2008
Synchronizing geometry – B. Ferrater 2006.

Eisenman, Chu, Ťupek, Uhrík, Čupková, Zervan – Projekt 02 2006.
Technology – Schittich, Bollinger, Grohman, Tessmann – Detail 12 2007, Detail 7/8 2008.
Všeobecná psychológia – Myslenie a inteligencia – R. Masaryk 2007.
Kontexty pravdivosti krásy a dobra v architektúre mesta – J. Spáčil, R. Špaček.
Architectural Design and Ethics – T. Fischer – Architectural Press 04 2008.

:: Recenzný posudok Jarmila Bencová

The architectural work of Branislav Somora as well as his engagement in the assignments of the Slovak Chamber of Architects and of the vice-Dean of the Faculty of Architecture at the Slovak University of Technology in Bratislava result not only from his excellent managerial abilities and personal qualities but also from the recognition of his wide-spread creative activities. These activities very often exceed his individual works and enter into collective concepts which have been initiated and brought by him to many joint architectural schemes, competitions and constructional realizations. In addition, B. Somora has been an outstanding student and a colleague of the architect Jozef Lacko since the end of sixties. Together with other architects, he belonged to his "boys" of the famous group of architects at the Institute for Design and Social Buildings, and later on at the ŠPTÚ in Bratislava, all of them showing the progressive architectural proficiency in Slovakia.

In creating his work B. Somora is thinking comprehensively in relation to the volumetric structure of the architectural constructions. The volume and space of unambiguous geometric bodies and their plasticity in a certain mutual (almost expressive) connection are for him the decisive and significant components of the architectural building. They are so dominant that we must guess to what dramatic spatial penetrations they contribute in the interior and what functions are attributed to these penetrations by the author. The similar procedure is adhered to by B. Somora also in handling with the material (where the light and glass are symbolized by a space and the mass is symbolized by a wall – a surface in the material) such as purist plaster, stone or metal. In every respect, his work is probably close to the neomodernistic mode of expression and sometimes to the Hi tech style of the turbulent present time.

Iba v poslednom období som mala možnosť zblízka nazrieť nielen architektonické dielo Branislava Somoru, ale predovšetkým spôsob jeho premýšľania o architektúre, ktoré presadzuje vo výučbe na FA STU, v svojich publikačných textoch, v koncepciách autorských výstav a prezentáciách a napokon aj v habilitačnej práci Tvarovanie v architektúre – Architektonické dielo v reflexii teórie tvarovania. Rovnako jeho práca pre Slovenskú komoru architektov i prodekanstvo na FA STU iste nie sú dôsledkom iba jeho výborných manažerských schopností a osobných vlastností, ale uznaním širokých tvorivých aktivít, ako je habilitácia architekta Somoru prezentuje a ktoré veľmi často presahujú jeho individuálnu tvorbu a vstupujú do kolektívnych konceptov. Mnohé sám inicioval a zároveň doviedol k početným spoločným architektonickým projektom, súťažiam a samozrejme stavebným realizáciám. Napokon Somora je významným žiakom a od konca 60. rokov i kolegom architekta Jozefa Lacka, spolu s ďalšími patrili medzi „jeho chlapcov“ do famózne bratislavskej skupiny architektov na Projektovom ústave spoločenských stavieb a neskôr na ŠPTÚ, ovládajúcich progresívnu architektonickú tvorbu na Slovensku.

Habilitačnú prácu architekta Somoru by tak bolo možné posudzovať z viacerých hľadísk. Napriek tomu, že v jej trojdielnom vydaní (dve knižné

publikácie a CD ROM 1) sa stretávajú prinajmenej dva odlišné žánre či aspekty textov i obrazov, totiž výukovo-pedagogický a autobiografický, je vzhľadom ku komunikatívnej povahe autora lákavé ich posudzovať ako dielo komplexné, v ktorom jeden diel odpovedá na otázky druhého a naopak. Biografická časť „Prečo tak“ so zoznamom diel autora a krátkymi opismi architektonických projektov a realizácií kladie otázky a úlohy časti druhej „Ako začať“ a naopak. Táto didaktická kniha o práci s obrazným tvarovaním geometrických 3D telies môže potom ľahko napovedať, že architekt Somora ich aj uplatnil v svojej tvorbe a zahrnul do príslušného chronologického registra svojich diel.

Úvodná kniha nedisponuje všeobecnými teoretickými úvahami nad problémom architektonickej tvorby. Ani druhý diel projektívnych možností geometrickej skladby a práce s „tvarom“ objemu a priestorovo-hmotovou skladbou architektúry nevysvetľuje, ako autor došiel do tohto štádia kompozície. V týchto miestach sa natíska do vedeckej rozpravy otázka: čo viedlo autora k presvedčeniu, že tieto postupy môže pominúť?

Ak nás totiž nezasvečuje do dejín a teórií kompozície, v ktorých by sa percipient kníh mal zoznámiť s úlohou a významami tvarového aparátu stavby, môžeme len akademicky vyvodzovať, čo tým architekt Somora sleduje:

- prednostne premýšľa o objemovej štruktúre architektonického diela;
- preto objem a plasticita, jednoznačne tvarované geometrické telesá v určitej vzájomnej (skoro vždy expresívnej) väzbe sú určujúcim nositeľom významu stavby. Sú natoľko dominantné, že musíme iba sami domýšľať, k akým dramatickým priestorovým prienikom prispievajú v interiéri a napokon aké funkcie týmto priestorom autor prisúdil. Na druhej strane chápem, prečo sa autor vyhýba popisným polopatizmom – jeho ostré a hranaté geometrické telesá ako solitéry alebo vo vzájomných dotykoch, presahoch a prienikoch vytvárajú také inšpiratívne formy, že príslušné funkčné naplnenie indikujú očividne a sami, pričom verbálny komentár by je iba ťažko mohol čitateľovi priblížiť.

V tomto zmysle druhá otázka môže znieť: nejde v autorovom koncepte architektúry o zámerné prevrátenie modernistických téz o funkcii a forme? Nie je v jeho tvorbe funkcia s tvarom skorej totožná než príčinná? Alebo je tvar na funkcii celkom nezávislý?

V zmysle uprednostneného tvaru v architektúre (podobne ako v sochárskom diele!) je potom Somorov architektonický rukopis prevažne kreatívnym, umeleckým gestom. A zdá sa, že v transformovanej podobe takto pristupuje aj k rukopisu habilitačnej práce. Ako verbálne stroho predkladá svoje projekty a realizácie, tak jeho ostré kubusy a oblé valce v pozíciách násobenia, delenia a prienikov hovoria o jasnom názore, razancii a nekompromisnosti tvorby, nevyžadujúcej ďalších interpretácií. K takémuto postupu dochádza u architekta Somoru aj v práci s materiálom – kovom, sklom (svetlom) a puristickou omietkovou plochou. V každom ohľade jeho tvorba je tak pravdepodobne na pulze „neomodernistického, niekedy blízkeho Hi tech štýlu horúcej (i drsnej) súčasnosti“. Ak je jej výrazom istý štýlový perspektivizmus, tak najmä posledná tvorba architekta Somoru (práce v rozmedzí rokov 2003-2008), a k nej sa radí aj predkladaná habilitačná práca, núti k úvahám, či náhodou nesmerujú niekam „do kozmických sfér“. Treba konštatovať, že geometrie telies Somorových kompozícií reálne ovládajú prevažne výškové horizonty (siluety, dominanty, arkiere, markízy, hroty strešných rovín a i.) a tak k akémusi prelínaniu s oblohou nedochádza iba metaforicky, ale fakticky.

Predkladaná práca Ing. arch. Branislava Somoru, PhD. nepochybne spĺňa kritériá, kladené na diela tohto typu. Neobvyklá podoba habilitačného textu – jeho primárne knižné a sprievodné CD prezentované už v čase vydania predurčili prácu k didaktickému využitiu v kompozičnej výučbe architektov. Bol tak vytvorený praktický obrazový návod možného prístupu k reálnej architektonickej tvorbe.

Somorova habilitačná práca, rovnako ako jeho architektonické dielo zaujíma na akademickej pôde Fakulty architektúry STU, rovnako ako na súčasnej otvorenej architektonickej scéne (ako ju označuje arch. Jozef Pleskot) jasnú pozíciu, čo zásadne určuje kladné stanovisko k vymenovaniu docenta v odbore Architektúra a urbanizmus.

autorka pôsobí ako docent – pedagóg na ÚEAEA FA STU v Bratislave, máj 2009

POZNÁMKY

SOMORA, Branislav: *Tvarovanie v architektúre. Ako začať*. 1. diel, Eurostav Bratislava 2005, s. 131.

SOMORA, Branislav: *Prečo tak*. 2. diel, Eurostav Bratislava 2005, s. 139.

Somora, Branislav: 2003-2008, 3. diel, CD ROM.

:: Recenzný posudok Petr Urlich

The habilitation thesis submitted by Branislav Somora consists of two parts which are completed visually by two volumes entitled "How to start" and "Why in that way".

This sequence is evident because the first part is theoretically of the abstract character and the second one is rather practical in view of the fact that it presents his realized individual works in the following segmentation: penetration, sequencing, cylinders and prisms.

This theoretical-practical framework is also an overall message of the author's works listed in a survey incorporating the years from 1969 (competition for the Embassy building in Stockholm in co-operation with A. Mikuláš) to 2003. The rich and productive author's activity in the field of the architecture realized in the quite nonviolent manner deserves a deep respect. Simultaneously, it is gratifying that the author's effort is aimed to express the train of thoughts in the architectural design without being stuck only to the artisan's and routine way of his own building scheme. He is looking for the deeper connections in it and for the necessity of interpretation on the background of the abstract geometric shapes and the theoretical expression of the architect's many-sided activity.

Predložená habilitačná práca Branislava Somory je složená ze dvoch častí, vizuálne tiež podoprená dvoma svazky.

- Jak začít
- Proč tak

Tento sled je evidentní, protože první část je teoreticky – abstraktní, druhá spíše praktická, když uvádí svá jednotlivá realizovaná díla v členění

- prolínání
- řazení
- válce
- hranoly

Tento teoreticko praktický rámec je i celkovým poselstvím vlastní auto-

rovy tvorby, která je zde uváděná v přehledu od roku 1969 (soutěž na budovu velvyslanectví ve Stockholmu ve spolupráci s A. Mikulášem), až do roku 2003.

Lze jen s úctou smeknout před bohatou a plodnou autorovou činností na poli realizované architektury, kterou tímto způsobem celkem nenásilně předvedl.

Je zároveň velmi potěšitelné, že se habilitant snaží postihnout myšlenkový pochod při architektonickém návrhu, nezůstává pouze u řemeslného a rutinního způsobu vlastního projektu stavby. Hledá v něm hlubší souvislosti a potřebnost výkladu na pozadí abstraktních geometrických forem a teoretického vyjádření mnohvrstevnaté architektonické činnosti.

Potud je vše v naprostém pořádku.

Nicméně je zde několik otázek, ale prosím berme je jako součást širšího diskursu, nikoli jako výtky teoretika k autorově myšlenkovému pochodu. Neřeším zde otázku, zda bylo na začátku vejce či slepice, to s ohledem na data vydání jednotlivých svazků (Proč tak je o rok starší než Jak začít), je to věčný problém od Vitruvia až po současnost, byla-li napřed teorie či nejdříve praxe a pak teorie.

Habilitant ve svém teoretickém vstupu uvádí hned v úvodu množství požadavků – limitů, které architekt při své práci musí zohledňovat. Vedle urbanistického začlenění, funkčních požadavků, konstrukce a ekonomie se tu objeví protipožární limity, které jsou bezpochyby velmi důležité, v obecné rovině základních pojmů a v teoretické rovině nepřilíš zásadní.

Je jenom škoda, že zde autor nesáhl k základnímu pojmosloví již připomenutého kategorické imperativu Vitruvia – firmitas, utilitas, venustas, které by možná byly lepším, a do jisté míry prověřenějším vodítkem pro správné nasměrování habilitantovy teze jaké jsou základní limity architektonické tvorby v současných, jistě změněných podmínkách.

Nicméně vše správně nasměruje hned v další části, kde uvádí potřebné schopnosti architekta na poli typologie, kompozice, konstrukce a ekonomie. Tyto „obecné pravdy“ jsou následně propojeny s elementárními formami tvarování architektury (tedy jakéhosi designu), opírajícího se o abstraktní geometrická tělesa, ne nepodobná puristickým formám LC a Amédée Ozenfanta z rané éry uměleckých avantgard. Tvary ještě více rozvádí na základě matematické kombinatoriky, kterou považuje za konkrétní vyjádření a specifikaci architektonické formy.

Podstatnou složkou charakteru kvalitního architektonického díla je podle habilitanta jeho vnímání, percepce ze strany uživatele a pozorovatele. To je bezesporu pravdivá teze, navíc opřená o celou řadu existujících teorií (sémiotická, fenomenologická, ikonologická...). A je škoda, že zde autor podrobněji existující teorie nepřipomenul eventuelně nerozvedl, právě v návaznosti na vlastní teoretický vklad a praxi.

To je to jediné, co bych habilitantovi v jeho první – teoretické části vytkl. Právě zcela chybějící bibliografie a odkazy na již existující a podstatná teoretická díla, která lze ve spojení s pojmy a tezemi, které autor předkládá, uvést a která jsou zároveň velmi dobrým vodítkem dalšího habilitantova uvažování.

Chápu autorovu deklarovanou představu o podstatné složce tvorby v představě tvarování, které se uplatňuje inverzně (zvenku na vnitřek a opačně), byl bych ale přece jen ostražitější v celkovém vyznění této mnohdy implicitně vyjadřované premisy. Je vždycky zcela závislá na tvůrčích schopnostech jednotlivce – architekta, neboť pakliže vychází z abstraktní geometrie, je ryze autonomní, do jisté míry autoreferenční

a nezávislá na výchozích požadavcích či potrebách architektonického diela, a môže tak sklouznout k formalizmu. A toho bych se obával.

V uvedených príkladoch geometrického tvarování autor v podstate nejvíce užívá finální formu vztahu (topologii – z řeckého topos – místo) jednoduchých geometrických těles, totiž penetraci – pronikání, jež je vrcholem aditivního způsobu vrstvení trojrozměrných forem. A to jak pozitivního – sčítání, tak negativního – odčítání. Superpozice, či prosté řazení je užito též, v několika případech – z nichž jeden je souvztažný, podél přímkové či křivkové trajektorie, je uveden i náznak juxtapozice. Tato „topologie předmětných forem“ je u autora důsledná, předvedená na velkém množství realizací i návrhů, které jsou podstatnou, převažující částí habilitační práce. Díl „Proč tak“ je plný pozoruhodných architektonických děl, tím, že jsou uvedeny v dnes již čtyřicetiletém rozsahu, dávají nestrannému pozorovateli klasický obraz vývoje architektonického názoru na pozadí politických, společenských a ekonomických skutečností, byť nejsou seřazena chronologicky, ale podle topologického a geometrického klíče.

Systematické předvedení architektury habilitanta je metodicky obdivuhodně přesvědčivé, ve většině případů provedené jako následná – doplňující, ale přitom vysoce instruktivní numerická vizualizace.

Závěr:

Habilitant Ing. arch. Branislav Somora, PhD., prokázal svou práci, a to nejenom souborem svých děl, doprovázených komentářem, což samo o sobě by plně postačovalo k oprávněnému získání pedagogicko – vedecké hodnosti, ale i teoreticko – exaktním přístupem k počátečním krokům architektonické tvorby, že je zcela kompetentní a zralý pro pedagogickou roli na technické univerzitě. Jeho obhajobu, habilitační přednášku, jakož i návrh na udělení hodnosti docenta jednoznačně doporučuji.

*autor pôsobí ako pedagóg na FF J. E. Purkyne v Ústí nad Labem, ČR,
10.6.2009*

:: Recenzný posudok *Juraj Koban*

As a first architect, Branislav Somora reveals the position of the "geometric code" in the architectural work, which, together with the "silent code" of Maurice Nia is hidden in the architectural works with a capital letter W.

Architekt Branislav Somora predložil ako habilitačnú prácu svoju vedeckú monografiu s názvom Tvarovanie v architektúre, ktorá vyšla vo vydavateľstve Eurostav v roku 2005. Ide o dve publikácie: Ako začať a Prečo tak. Výnimočné dielo ma zaujalo už v roku kedy vyšlo. Dnes, po rokoch si jeho kvality cením ešte vyššie. Pretože, keď si paralelne prelistovávam knihu Braňa Somoru a tohtoročnú publikáciu Yes is More od dánskeho ateliéru BIG vydanú ako archikomik architektonickej evolúcie, tak konštatujem, že architekt Branislav Somora publikáciu chápe ako vedecké dielo, definujúce prácu s tvarom. Obe publikácie majú málo slov, citácie používajú predovšetkým ako mottá a množstvo obrazov analytického rozmyšľania o tvare a jeho interpretácii vo vlast-

nom diele. Výpoveď je personifikovaná pri konkrétnom diele. Big ako aj ďalšie ateliéry väčšinou holandskej expanznej školy dedičov Rema Koolhasa tvarovanie chápu ako hru zadania, priestoru a interpretácie. Kniha ako začať, ako učebnica predchádza tvarovaniu konkrétneho zadania.

Tvarovanie v práci architekta Branislava Somoru je definované na báze geometrických princípov abstraktných geometrických telies v priestore. Publikácia „Ako začať“ sa opiera slovami Branislava Somoru v časti C. Tvar o euklidovskú geometriu, ktorou aplikáciou sa dá dosiahnuť väčšina definitívnych tvarov a tvarovaní. Proces systémových krokov z vysokého stupňa voľnosti ako uvádza autor v časti D – Tvarovanie umožňuje stvoriť architektonické dielo metódou kombinatorického algoritmu /termín z časti E – Záver/. Matematická kombinatorika je dnes základom pre tvarovanie architektúry formou scriptu. Vyučuje sa na väčšine architektonických škôl sveta. Publikácia „Ako začať“ by mala byť úvodom pre zatiaľ absentujúcu výučbu scriptu aj na našich školách.

V Knihe „Prečo tak“ tvarovo analyzuje množstvo architektonických diel, ktoré vytvoril v rôznych kolektívoch v rozmedzí rokov 1969-2003. V tomto procese pokračuje aj po vydaní publikácie na svojich dielach od roku 2003 do roku 2008. Dôslednosť akým rozoberá svoje diela je výnimočná. Či už v uvádzaní rodného listu každého diela, alebo v geometrickom modelovaní tvarovania hmoty. Škoda len, že chyba pri dielach situácia, pretože tam si čitateľ uvedomí, že šípky formujúce hmotu majú svoje smerové zakotvenie v reálnom priestore – reagujú na kompozičné zákonitosti miesta, kde stavba stojí. Tento fakt som si uvedomil, až keď som si prešiel publikáciu ateliéru BIG a ešte raz sa vrátil k tvarovým analýzám autorových diel. Vtedy sa mi spojili do jedného celku dva termíny – etika tvaru, ktorú autor v jednom našom spoločnom rozhovore zdôrazňoval a etika prostredia. Vektory formujúce tvar sú ukryté „In Sitú“. Ich rozoznanie je najvyšším tvorivým prínosom do formovania vonkajšieho tvaru.

Pod týmto poznaním ešte raz si prelistovávam posledné emočné publikácie ateliérov OMA, UN STUDIO, MVRDV, NIO, BIG a v obrázkoch nachádzam Somorove spôsoby tvarovania hmoty a priestoru. V svojej práci ako asi prvý odhaľuje pozíciu „geometrického kódu“ v architektonickej tvorbe, ktorá spolu „tichým kódom“ Maurice Nia je ukrytá.

Záver:

Habilitačnú prácu Ing. arch. Branislava Somoru PhD. hodnotím ako prínosnú v rámci súčasných diskusií o architektúre a plne akceptovateľnú aj v rámci kritérií habilitačného konania z hľadiska Vyhlášky MŠ SR č. 6/2005 o postupe získavania vedecko-pedagogických titulov docent a profesor.

*autor je docent – pedagóg na KA FU TU v Košiciach,
24.5.2009*